

Lecția 1. Alfabetul ionian

Alfabetul ionian cuprinde 24 de grafeme (litere), așezate în tabelul de mai jos:

Grafem majuscul/minuscul	Denumire greacă/transliterată	Pronunție
A α	ἄλφα alfa	"a" din "sat"
B β	βῆτα beta	"b" din "bal"
Γ γ	γάμμα gamma	"g" din "gară"
Δ δ	δέλτα delta	"d" din "dac"
E ε	ἒ ψιλόν e psilon	"e" din "bec"
Z ζ	ζῆτα zeta	"dz"
H η	ἦτα eta	"e" din "zece"
Θ θ	θῆτα theta	"th" din "think" (eng.)
I ι	ἰῶτα iota	"i" din "circ"
K κ	κάππα kappa	"c" din "cort"
Λ λ	λάμβδα lambda	"l" din "loc"
M μ	μῦ my, mu	"m" din "mac"
N ν	νῦ ny, nu	"n" din "nor"
Ξ ξ	ξῖ xi	"x" din "fax"
O ο	ὀ μικρόν o micron	"o" din "bob"
Π π	πῖ pi	"p" din "pas"
P ρ	ῥῶ rho	"r" din "rac"
Σ σ ς	σῖγμα sigma	"s" din "sac"
T τ	ταῦ tau	"t" din "tac"
Υ υ	Ϝ ψιλόν y/u psilon	"u" din "tu" (franc.)
Φ φ	φῖ fi	"f" din "foc"
X χ	χῖ chi	"ch" din LochNess
Ψ ψ	ψῖ psi	"ps" din "psalm"
Ω ω	ὦ μέγα o mega	"o" din "odă"

Observații:

- Grafemele η și ω reprezintă variantele lungi pentru ε și o. Vocalele scurte au durata unei more, iar cele lungi echivalează cu două scurte și au durata a două more (în latină, mora = "moment, timp").
- ψιλόν (psilon)** înseamnă "simplu" și apare ca atribut pe lângă ε și υ pentru ca în epoca târzie să se evite confuzia cu diftongii αῖ (care se pronunță ca ε) și εἰ, οἰ (care se pronunță ca υ).
- ὀ μικρόν** definește pe "o" scurt (μικρόν - micron = "mic, scurt"), în opoziție cu "o" lung, ὦ μέγα (μέγα - mega = "mare, lung").
- "n" velar** (înainte de κ, λ, χ, ξ) se notează γ: ἄγγελος (anghelos), ἄγκυρα (anchiura).
- σ (sigma)** este scris ς, atunci când se află la sfârșitul cuvântului.

6. **υ (upsilon)** se pronunța ca **ü** în cuvântul german **für** ("iu") sau ca "u" în limba franceză. Cu timpul, a început să se pronunțe ca iota ("i").
7. **χ (chi)** se pronunța ca și gruparea "**ch**" din cuvântul gaelic **Loch** (lac). Este un kappa aspirat. Cu timpul, grafemul a început să se pronunțe ca litera "**h**".
8. **θ (theta)** se pronunță ca și "**th**" din cuvântul englezesc "**think**", dar niciodată ca în cuvântul "**that**" (aici, gruparea "**th**" este un fel de "d" aspirat).
9. **ζ (zeta)** se pronunța în greaca veche "dz" sau "zd" (părerile diferă între lingviști), dar mai târziu a început să se pronunțe "**z**".
10. **ι (iota)** nu are punct deasupra, ca în limba română!

Mai multe despre pronunția grafemelor veți afla într-o lecție următoare, care se va ocupa de sistemele de pronunție a limbii grecești vechi. Deocamdată, începeți să exersați alfabetul pe un caietel, scrieți fiecare literă cu atenție, cu majuscule și minuscule și încercați să învățați ordinea literelor și numele fiecărei litere. Rămâne temă pentru următoarele 2 zile. Spor la învățat!

Lecția 2. Spiritele

Spiritele (πνεύματα, lat. **spiritus**) sunt semne grafice ce marchează prezența sau absența aspirației ce însoțește pronunția vocalelor inițiale, a diftongilor ori a lui ρ sau υ inițiali.

Din punct de vedere istoric, spiranta (fricativă) **h** a dispărut din limba greacă, apărând ca fenomen secundar doar pe inițiale, ca urmare a căderii grupărilor σ, F, σF, σρ, Fρ de la începutul cuvintelor.

Spiritul aspru (πνεῦμα δασύ - **spiritus asper**) marchează prezența aspirației la sunetul deasupra sau lângă care se află: ἄ = ha, ἅλς = hals - "marea - sărată" (lat.sal, salum).

Spiritul aspru este reprezentat ca o literă "c" foarte mică și se pune deasupra vocalei (dacă vocala e minusculă) sau lângă ea (dacă vocala e majusculă).

Spiritul lin (πνεῦμα ψιλόν - **spiritus lenis**) marchează absența aspirației: ἀ = a, ἄλλος (allos) = "altul" (lat.alius). Este reprezentat ca o virgulă.

Poziția acestor două semne este pe inițiala cuvântului, după cum urmează:

- deasupra minusculei: ἀνά "pe", ὀδός "drum";
- pe al doilea element al unui diftong: οἰκία "casă", Εἰμὼν "iarnă".
- Spiritul aspru însoțește **obligatoriu** pe υ și ρ în poziție inițială, ca urmare a unor fenomene fonetice de dată foarte veche.
- La întâlnirea cu accentul ascuțit sau grav (despre care vom discuta în continuarea aceste lecții), spiritul se așează înaintea accentului: ᾗ, ᾗ, ᾗ, ᾗ.
- Dacă accentul este circumflex, spiritul i se subscrive: ᾗ, ᾗ.

Lecția 3. Partea I: Accentele

Accentele (τόνοι), la fel ca spiritele, au fost introduse tot de Aristofan din Bizanț sau, în orice caz, de Școala din Alexandria.

Limbile indo-europene marcau fiecare silabă a unui cuvânt printr-un accent propriu muzical sau tonic, presupunând, așa cum arată și denumirea lor, o anumită tonalitate. Accentul de intensitate sau dinamic, care a existat în paralel, presupune pronunțarea cu mai multă intensitate a uneia din silabele cuvântului, dublându-l pe cel tonic.

Dacă inițial s-a notat accentul fiecărei silabe, ulterior, din motive ușor de înțeles, s-a marcat doar accentul de pe silaba pronunțată cu mai multă intensitate, dar păstrându-se specificația tonalității. Existând trei tonuri, au rezultat trei accente:

- **accentul ascuțit (τόνος ὀξύς)**, care poate sta pe una din ultimele trei silabe ale cuvântului (desemnând, la origine, ridicarea tonalității cu o terță, sau emfatic cu o cvintă): ἄνθρωπος "om", παρθένος "fecioară";
- **accentul grav (τόνος βαρύς, μέση προσωδία)**, ce poate sta pe ultima silabă a cuvântului, cu condiția ca acesta să fie urmat de alt cuvânt accentuat (indicând inițial renunțarea la ridicarea tonalității, fie de tot, fie cu mai mult de o terță): ἀγαθὸς ἄνθρωπος "om bun". Dacă cuvântul accentuat pe finală este urmat de un aton ori de o pauză marcată prin semn de punctuație, accentul redevine în mod obligatoriu ascuțit: ἀγαθός τις "un oarecare bun". Accentul grav marchează absența celui ascuțit. Marcând cu accent fiecare silabă, ἄνθρωπος s-ar scrie ἄνθρωπός;
- **accentul circumflex (περίσπασις, ὀξυβαρεῖα προσωδία, περισπομένη)** poate sta pe prima moră a unei vocale lungi ori diftong, în silaba ultimă ori chiar penultimă, dacă ultima e scurtă (legea penultimei lungi, σιωτήρα): ἴσθμοι, δῶρον "în Istm, dar (cadou)". Accentul circumflex nota, inițial, ridicarea tonului cu o cvintă pe prima moră și coborârea lui pe a doua, fiind de fapt o alăturare a primelor două accente, πρῶτος < πρόδος "primul". În cazul diftongilor, el este poziționat deasupra celui de-al doilea element.

Lecția 3. Partea II: Regulile de accentuare

Regulile de accentuare țin cont de următoarele două legi:

- **legea limităției:** accentul poate sta doar pe una din ultimele trei silabe, după cum am discutat în partea I a acestei lecții.

- **vocalismul final lung:**

a) atrage accentul ascuțit pe penultima silabă, chiar dacă inițial el avea o poziție mai avansată: ἄνθρωπος "omul" devine ἄνθρώπου "al omului";

b) accentul circumflex de pe penultima silabă devine ascuțit: δῶρον "dar" devine δώρου. Regula se aplică și în momentul apariției unei silabe în plus pe finală: σῶμα "trup" devine σώματος, căci accentul ajunge pe a treia silabă și devine obligatoriu ascuțit;

c) accentul ascuțit de pe ultima silabă a substantivelor devine circumflex în condițiile lungirii ei la cazurile Gen. Dat.: ψυχή "suflet", dar ψυχῆς "al sufletului", ὄφθαλμός "ochi", dar ὀφθαλμῶν "al ochilor", ὀφθαλμοῖς "ochilor".

Cuvintele ortotonice (cu accent propriu), în funcție de felul și poziția accentului, sunt:

- **oxitone:** cu accent ascuțit pe finală - ἀγαθός "bun";
- **paroxitone:** cu accent ascuțit pe penultima silabă - παρθένος "fecioară";
- **proparoxitone:** cu accent ascuțit pe antepenultima silabă - ἄνθρωπος "om";
- **perispomene:** cu accent circumflex pe ultima silabă - ποιῶ "fac, creez";

– **properispomene**: cu accent circumflex pe penultima silabă - Μαραθῶνος (o localitate – Marathonos);

– **baritone**: cuvintele neaccentuate pe silaba finală.

În flexiune, cuvintele au tendința de a păstra accentul în poziția inițială; compusele îl retrag cât mai mult (spre silaba antepenultimă), la fel și verbul.

Cuvintele atone (care nu au accent propriu) se sprijină pe accentul cuvântului alăturat. Există:

- **10 proclitice** (cuvinte atone care precedă cuvântul accentuat):
  - cele patru forme ale articolului: ὁ, ἡ, οἱ, αἱ
  - două conjuncții: εἰ, ὥς
  - trei prepoziții: εἰς (ἐς), ἐν, ἐκ (ἐξ)
  - o negație: οὐ (οὐκ, οὐξ)
- numeroase **enclitice** (cuvinte atone care urmează după cuvântul accentuat și fac, în pronunție, corp comun cu acesta);
- pronumele nedefinit: τις, τι;
- formele **oblice** (care se află în alte cazuri decât nominativ sau vocativ) ale pronumelui personal: μου, μοι, με, σου, σοι, σε, ὅυ, ὅι, ἐ;
- formele de indicativ prezent, polisilabice, ale verbelor φημί ("spun"), εἰμί ("sunt");
- numeroase particule și adverbe ca: γε, περ, τοι, δε, μεν, μην, νυν, που, πως etc.

În poziție inițială ori finală absolută sau într-o succesiune de mai multe atone, aceste cuvinte pot primi accent: φημιέγῳ "afirm eu"; φης ἢ οὐ "zici sau nu?"; ἔστι "există" etc.

O altă noțiune despre care trebuie să învățăm în legătură cu accentele este **accentul de encliză**. La întâlnirea dintre un ortotonic (cuvânt cu accent propriu) și un aton (cuvânt fără accent propriu) nu se produc schimbări în cazul procliticelor. Însă, encliticele provoacă (datorită lungirii cuvântului precedent) unele modificări în poziția și felul accentului, sau apariția unui al doilea accent, numit **accent de encliză**:

cuvânt accentuat	cu enclitic monosilabic	cu enclitic bisilabic
oxiton	1 δεινός τις	2 δεινόν τινα
paroxiton	3 ῥήτωρ τις	4 δώρου τινός
proparoxiton	5 ἄνθρωπός τις	6 ἄνθρωπόν τινα
perispomen	7 πονηρῶν τις	8 πονηρῶν τινες
properispomen	9 δοῦλός τισ	10 δοῦλόν τινα

Din tabelul de mai sus, în care sunt arătate toate situațiile posibile, observăm că:

- encliticele monosilabice nu primesc accent niciodată (1, 3, 5, 7, 9);
- encliticele bisilabice primesc accent pe finală după un paroxiton (4);
- proparoxitonele și properispomenele, în prezența unui enclitic oarecare, primesc un al doilea accent, numit de encliză (5, 6, 9, 10).

Studiați bine lecțiile de până acum, ca să nu uitați nimic. Dacă fundamentul e șubred, nu veți ajunge la nici un rezultat. Succes!

Lecția 4. Pronunțarea cuvintelor

Am terminat lecțiile despre grafia limbii grecești! Așa că trecem la următoarea parte importantă a învățării unei limbi: fonetica. În această lecție facem o introducere în cele două sisteme de pronunție, urmând ca în lecțiile următoare să discutăm despre sunete (vocale, consoane, diftongi, silaba etc.).

Odată cu răspândirea elinei în Occident, s-a pus problema corectei pronunții, cât mai apropiate de cea originală, considerându-se că modelul propus de grecii contemporani, bizantini, promova o pronunție coruptă, evoluată, ce nu respecta scrierea fonetică și ridica multe semne de întrebare cauzate de neconcordanțele inexplicabile dintre cuvântul scris și cel rostit; problema se evidenția mai ales în studiul operelor clasice în versuri.

Joahn Reuchlin (sau **Capnio**) - 1455-1522 - a fost adeptul pronunției "moderne" pe care o practicau la acea dată grecii cu care a venit în contact. Principalele caracteristici ale acestui sistem de pronunție sunt:

- iotacismul, care presupune un singur echivalent pentru o întreagă serie de grafeme: η, ι, υ, οι, υι, ει, η se pronunță toate la fel ca **i**;
- αυ, ευ devin, în funcție de contextul fonetic, **av, ev** (înainte de vocală sau consoană sonoră), respectiv **af, ef** (înainte de consoană surdă ori aspirată);
- consoana β se pronunță **v**;
- spiritul aspru este neglijat, pierzându-se orice aspirație inițială.

Această **pronunție reuchliană** este absolut legitimă, în concordanță cu realitatea, abia pentru perioada ulterioară epocii clasice (deși unele inscripții atestă tendința de schimbare).

Erasmus Desiderius Rotterdamus (sau **Gerhard Gerhards**) - 1466-1536 - a combătut lectura reuchliană, propunând una **ad litteram** (πρὸς γράμμα), socotită de el mult mai apropiată de cea originală. El aduce o seamă de argumente:

- este illogică existența mai multor semne pentru același sunet;
- inscripțiile oamenilor simpli, care ar fi putut fi induși în eroare de pronunție, nu prezintă decât rare confuzii, folosind un grafem pentru altul;
- alternanțele vocalice (cu rol gramatical) nu și-ar mai fi avut rostul: ἔλειπον - ἔλιπον "am lăsat - lăsam";
- transcrierea latină atestă pronunția reală: **phoenix** redă pe φοίνιξ, **aether** pe αἰθήρ etc;
- poetul Kratinos (sec. V î. Hr.) redă într-un vers al său behăitul oilor prin: βῆ, βῆ, ceea ce în pronunție reuchliană ar suna "**vi, vi**", evident fără aderență la realitate. În **pronunție erasmică**, ar suna "**bee, bee**", cum este și normal.

Noi vă recomandăm să învățați pronunția erasmică, deoarece este mai veridică pentru perioada clasică și puteți distinge ușor între sunete. Iată două tabele care înfățișează ambele sisteme de pronunție:

Sistemul erasmic:

Grafem majuscul/minuscul	Denumire greacă/transliterată	Pronunție
A α	ἄλφα alfa	"a" din "sat"
B β	βῆτα beta	"b" din "bal"
Γ γ	γάμμα gamma	"g" din "gară"
Δ δ	δέλτα delta	"d" din "dac"
E ε	ἔ ψιλόν e psilon	"e" din "bec"
Z ζ	ζῆτα zeta	"dz"
H η	ἦτα eta	"e" din "zece" ("e" lung)
Θ θ	θῆτα theta	"t" aspirat, ca în sintagma englezească <i>that hat</i> , pronunțând gruparea th îngroșată rapid
I ι	ἰῶτα iota	"i" din "circ"
K κ	κάππα kappa	"c" din "cort"
Λ λ	λάμβδα lambda	"l" din "loc"
M μ	μῦ my, mu	"m" din "mac"
N ν	νῦ ny, nu	"n" din "nor"
Ξ ξ	ξῖ xi	"x" din "fax"
O ο	ὀ μικρόν o micron	"o" din "bob" ("o" scurt)
Π π	πί pi	"p" din "pas"
P ρ	ῥῶ rho	"r" din "rac"
Σ σ ς	σίγμα sigma	"s" din "sac"
T τ	ταῦ tau	"t" din "tac"
Υ υ	ϣ ψιλόν y/u psilon	"u" din "tu" (franceză)
Φ φ	φι fi	"f" din "foc"
X χ	χι chi	"ch" din Loch Ness - k aspirat (kh)
Ψ ψ	ψῖ psi	"ps" din "psalm"
Ω ω	ὦ μέγα o mega	"o" din "odă" ("o" lung)

Sistemul reuchlian

Grafem majuscul/minuscul	Denumire greacă/transliterată	Pronunție
A α	ἄλφα alfa	"a" din "sat"
B β	βῆτα beta	"v" din "val"
Γ γ	γάμμα gamma	"g" aspirat - nu are echivalent în limba noastră
Δ δ	δέλτα delta	"d" aspirat, ca în sintagma englezească <i>that</i>
E ε	ἔ ψιλόν e psilon	"e" din "bec"

Z ζ	ζῆτα zeta	"z"
H η	ἦτα eta	"i" din "circ"
Θ θ	θῆτα theta	"t" aspirat, ca în think (engleză)
I ι	ἰῶτα iota	"i" din "circ"
K κ	κάππα kappa	"c" din "cort"
Λ λ	λάμβδα lambda	"l" din "loc"
M μ	μῦ my, mu	"m" din "mac"
N ν	νῦ ny, nu	"n" din "nor"
Ξ ξ	ξῖ xi	"x" din "fax"
O ο	ὀ μικρόν o micron	"o" din "bob"
Π π	πῖ pi	"p" din "pas"
P ρ	ῥῶ rho	"r" din "rac"
Σ σ ς	σῖγμα sigma	"s" din "sac"
T τ	ταῦ tau	"t" din "tac"
Υ υ	ϣ ψιλόν y/u psilon	"u" din "suc"
Φ φ	φῖ fi	"f" din "foc"
X χ	χῖ chi	"h" din "haină"
Ψ ψ	ψῖ psi	"ps" din "psalm"
Ω ω	ὦ μέγα o mega	"o" din "bob" (ca omicron)

Conform tradiției, Biserica Ortodoxă practică pronunția reuchliană (modernă). Învățați bine pronunția erasmică până la următoarea lecție! Spor la învățat!

Lecția 5. Sunetele (φτόγγοι)

Iată-ne ajunși la a șasea lecție. Astăzi vom învăța mai multe despre sunetele limbii grecești.

Vocalele (φωνήεντα)

Vocalele sunt sunete simple, caracterizate prin timbru și cantitate. Vocalele propriu-zise sunt **a**, **e**, **o**, cărora li se adaugă cele două semivocale **i** și **u**. În funcție de cantitate, există două serii:

- **vocale scurte:** α, ε, ο, ι, υ;
- **vocale lungi:** α, η, ει, ω, ου, ι, υ.

După cum probabil ați observat, vocalele scurte (α, ε, ο, ι, υ) au corespondente lungi, evidențiate grafic doar pentru **e** cu două variante: η notând pe **e lung deschis** și ει notând un **e lung închis**, respectiv pentru **o**, tot cu două variante: ω - **o lung deschis** și ου - **o lung închis** (pronunțat **u**). Teoretic, vocalele lungi echivalează cu două scurte, deci două more.

În funcție de apertură (gradul de deschidere a gurii în timpul emiterii sunetelor), avem vocale deschise (α), vocale medii (ε, η, ει, ο, ω, ου) și închise (ι, υ), iar după locul articulării: centrale (α), anterioare sau prepalatale (η, ε, ει, ι) și posterioare sau postpalatale (ω, ο, ου, υ):

Deschise	Anterioare (prepalatale)	Centrale	Posterioare (postpalatale)
		α	
Medii	η		ω
	ε		ο
	ει		ου
Închise	ι		υ (F)

Diftongii (δίφθογγοι)

Diftongii sunt sunete vocalice formate dintr-o vocală și o semivocală (ι sau υ):

a) diftongi propriu-ziși (cu vocala scurtă): αι, ει, οι, υι, αυ, ευ, ου - αίτια "cauză", λείπω "las", κοινός "comun", υίός "fiu", γράυς "bătrână", καθεύδω "dorm", οὐδεὶς "nimeni".

Pronunția lui υ în diftongi este **u** (nu "iu" - **u** franțuzesc - ca de obicei)! ου se monoftonghează, citindu-se **u**! ει se pronunță mereu **ei** - e lung închis.

b) diftongi falși sau improprii (cu vocala lungă): α (Αι), η (Ηι), ω (Ωι), αυ (Αυ), ηυ (Ηυ) - ᾄδω "cânt", ᾄδον "cântam", ᾠδή "cântec, odă", Ἄιδης "Ades, iadul", Ἡιδον "cântam", Ὀιδεῖον "Odeon" etc. În epoca clasică, ι din diftongii falși se mai simțea în pronunție, dovadă transcrierea latină a cuvintelor de tipul τραγωδία - tragoedia. Litera iota (ι) din diftongii falși care încep cu literă mare, ca Αι, se numește **iota adscris**, iar când diftongul începe cu literă mică (ca în α), acel iota de sub literă se numește **iota subscris**.

Consoanele (σύμφωνα, ἄφωνα)

Consoanele sunt notate prin 17 semne:

a) Oclusivele (explosive, momentane) sunt în funcție de sonoritate: surde, sonore și surde aspirate, iar după locul de articulare: labiale, dentale, guturale; astfel avem:

- labiale: π, β, φ;
- dentale: τ, δ, θ;
- guturale (velare): κ, γ, χ

b) Sonantele (continue) sunt:

- lichide: laterală λ și vibrantă ρ;
- nazale: labială μ, dentală ν și velară γγ (**ng**: **n** urmat de oclisivă velară se notează γ - ἄγγελος pronunțat **anghelos** - "înger, vestitor"; ἄγκυρα pronunțat **anchiura** - "ancoră");
- spirante (semivocale dispărute în timp): prepalatală **j** (y) și postpalatală **F** (v);

c) Siflantele (spirante dentale) sunt două: surdă σ (ς) și sonoră ζ.

Observații: Alfabetul conține și trei digrafe (διπλά γράμματα): ζ - care provine din σδ, δj sau yj; ξ - care provine din κς, γς, χς și ψ ce redă pe πς, βς sau φς.

Sonantele semivocale j (y) și F (v) au dispărut, primul în perioada preistorică, cel de al doilea abia în secolul IV î. Hr. în anumite dialecte.

Fricativa surdă **h** nu se consideră consoană, ci o aspirație aplicată inițialei vocalice, notată fiind prin spirit aspru (᾿).

Silaba (συλλαβή)

Silaba este unitatea fonetică ce conține cel puțin o vocală; dacă se termină în vocală, este silabă deschisă, iar dacă finala este consoană, avem o silabă închisă.

Silabația (συλλαβισμός, τὰ ὅρια τῆς συλλαβῆς "limitele silabei") prezintă unele caracteristici:

- orice consoană formează silabă cu vocala următoare: ἔ - χο - μεν "avem", ἔν - ρη - κα "am găsit" etc.
- grupul de consoane cu care se poate începe un cuvânt (vom vorbi mai târziu despre inițiala cuvântului) rămâne în aceeași silabă: ἐ - σθῆς "veșmânt", ὄ - πλον "armă", δε - σμός "legătură", ἔ - στρο - φα "am întors";
- se despart grupurile consonantice care nu pot iniția un cuvânt, cât și geminatele (consoane duble, e.g. **dd**, **gg** etc.): δελ - φής "delfin", ἄρ - μα "car", ἄν - δρός "a bărbatului", ἄγ - γέλ - λω "vestesc" etc.

Excepții:

- la împărțirea în silabe a cuvintelor compuse se ține seama de componente: συν - ἔχω "conțin, mențin", προς - ἄπτω "adaug", ὡς - περ "precum" etc.
- Grupul **muta cum liquida** (oclusivă + sonantă) rămân în aceeași silabă, chiar dacă precedate de altă consoană: ὄ - γρος "ogor", τέ - κνον "copil, vlăstar", ὄ - στρα - κον "strachină, ciob".

Cantitatea silabei

Cantitatea silabei este dată de sunete și de contextul fonetic. Avem:

- **silabe scurte**, care conțin o vocală scurtă neurmărită de consoană (silabă deschisă): ἄ - γο - μεν "mâncăm", ἔ - χε - τε "aveți", γέ - νε - σις "naștere", ori urmată de cel mult o consoană;
- **silabe lungi**, care conțin vocală lungă sau diftong: ἦ - ρως "erou", Εὐ - ρώ - πη "Europa", ὦ - δή "odă, cânt"; de asemenea, silaba, chiar dacă are vocala scurtă, este lungă dacă este închisă de o consoană: ἄχθος "povară", ἄξων "axă, osie", τάγμα "grupă, lucru ordonat", κάλλος "frumusețe".

Observație: În versificație întâlnim fenomenul scurtării ionice (uocalis ante uocalem corripitur): într-un grup de două vocale consecutive, prima se scurtează.

Diftongii αι, οι în poziție finală (cu excepția locativului și optativului) sunt scurți, deci contează ca silabă scurtă.

Cam atât în lecția de astăzi. Data viitoare vom vorbi despre cuvânt și despre diferite modificări fonetice care pot avea loc în acesta. Întrebări ?

Lecția 6. Cuvântul (λέξις). Partea I

Ca unitate minimală a unui enunț, cuvântul (flexibil) este compus din **morfeme**:

1. **Radicalul** (rădăcina) este morfemul lexical ce conține sensul de bază al cuvântului, este comun tuturor termenilor din aceeași familie: λεγ-/λογ- "a aduna > a vorbi" se regăsește în toți derivații verbali sau nominali: -λέγω, λεκτός, λέξις, λεξικός, λόγος, λογίζομαι, λογάς, έκλογή, λέσχη etc. Structura ternară a radicalului indo-european (consoană-vocală-consoană), cunoaște fenomenul apofoniei (alternanței vocalice) calitative cu trei grade apofonice: e/o/zero (λεῖπ-/λοῖπ-/λιπ-), respectiv cantitative cu două grade: lung/scurt (η,ω/α, ε, ο de ex. δίδωμι/δαίμονος), ceea ce face posibilă existența flexiunii interne.

2. **Afixele** sunt morfeme lexicale ori morfologice care, alipite radicalului, nuanțează semnificația acestuia; prezența lor nu este obligatorie; au valoare lexicală atunci când se creează noi cuvinte, sau gramaticală (morfologică) atunci când servesc la precizarea unor categorii gramaticale (e.g. timpul la verb). Afixele sunt de două tipuri:

a) **Prefixul** precede radicalul: βαίνω "merg" > ἀπο- βαίνω "mă îndepărtez", ἀνα- βαίνω "urc", κατα- βαίνω "cobor" etc. Pot exista și succesiuni de prefixe: συν- απο- θνήσκειν, ὑπ- εκ- προ- φεύγειν "a muri împreună, a fugi pe fugiș".

b) **Infixul** este un morfem introdus în interiorul radicalului, cu rol gramatical (de obicei): radicalul μαθ formează tema prezentului pentru verbul derivat prin introducerea infixului -ν-: **μανθάνω** "învăț", diferită astfel de cea de aorist: **ἔμαθον** "am învățat". Infixul poate avea și valoare lexicală: **μανθάνω** / **μάθησις** "învăț/învățătură".

c) **Sufixul** situat după radical, poate avea atât rol lexical, cât și morfologic: σώζω/σωτήρ "salvez, mântuiesc / mântuitor", δίδωμι/δότηρ "dau/ dător" etc.

3. **Tema. Vocala tematică** se alipește radicalului sau sufixului, încadrând cuvântul în clasa de flexiune. Apare ca -ε/ ο-, la formele verbale sau nominale (și -α-) care, din această cauză, se numesc tematice: λέγο**μ**εν "spunem", λέγε**τ**ε "spuneți" sau λόγο**ς** "cuvânt".

Unitatea formată din radical și eventualele afixe, inclusiv vocala tematică, rămâne, teoretic, neschimbată în flexiune, alcătuind **tema** cuvântului respectiv. Există și **forme / cuvinte atematice**, fără vocală tematică.

4. **Desinența**, adăugată temei, este morfemul final ce aduce informația morfo-sintactică, precizând: genul, numărul și cazul pentru nume (articol/substantiv/ adjectiv), sau persoana, numărul, diateza (uneori și modul) pentru verb. Astfel, structura unei forme verbale ca συναποθνήσκομεν "murim împreună" arată astfel:

(prefixe +	radical +	sufixe +	vocala tematică	) = tema	+ desinența
συν- απο-	θνή	σκ	ο		μεν

5. Cuvântul fonetic

Începutul cuvântului poate fi orice sunet vocalic, orice consoană urmată de vocală sau anumite grupuri consonantice (pronunțabile).

Finala cuvântului poate fi vocală, ori una din consoanele ν, ρ, σ.

Observație: Proclitice ca οὐκ, ἐκ fac, în pronunție, corp comun cu cuvântul următor, neconstituindu-se într-o unitate distinctă.

Consoanele mobile sunt în număr de trei, având rolul de a facilita pronunția în anumite situații:

- **ν** efelcistic (ἐφελκυστικόν "atras, de atracție") apare uneori, la finala verbelor (persoana a III-a sg./pl.) sau a numelor (dativ plural) din rațiuni eufonice (pe românește: ca să sune bine): εἰσίν "ei sunt", κόραξι**ν** "corbilor";
- **κ** apare în cazul negației οὐ "nu" care, înaintea unei vocale, devine οὐκ (sau οὐχ înaintea unei aspirate);
- **ς** la finala unor adverbe: οὕτω**ς** "astfel".

În partea a doua a lecției vom discuta despre diversele fenomene fonetice care au loc la nivelul cuvântului, urmând ca apoi să intrăm în probleme mai interesante, cum ar fi

numeralul. Până atunci, învățați bine aceste 7 lecții (inclusiv partea a II-a, care va urma curând), pentru că acestea formează temelia limbii grecești. Spor la învățat!

Lecția 6. Partea II. Fenomene fonetice I

Eliziunea (elidere = a scoate)

Eliziunea denumește căderea vocalei finale a unui cuvânt pentru a se elimina hiatul cu inițiala vocalică a celui următor. Se marchează prin apostrof dacă cuvintele aflate în contact nu se contrag (nu se contopesc); în caz contrar, apostroful dispare: οὐδὲ ἄλλος > οὐδ' ἄλλος "nici altul", ἀντὶ ἐκείνης > ἀντ' ἐκείνης "în locul aceleia", dar în caz de contragere διὰ ἔβαλον > διέβαλον "am aruncat", ἀπὸ αἰτέω > ἀπαίτέω "cer".

Dacă, în urma eliziunii, o consoană vine în contact cu o vocală aspirată, va prelua de la aceasta aspirația: ἐπὶ ἐτέρῳ > ἐφ' ἐτέρῳ "pe celălalt".

Nu se elidează -υ, nici -ι în ἄχρι, μέχρι, περὶ, τί (interrogativ), ὅτι, nici -α, -ο la finala monosilabicelor.

Accentul unui oxiton (cuvânt cu accent ascuțit pe silaba finală) ori perispomen (accent circumflex pe finală) bisilabic se retrage în caz de eliziune: πολλὰ ῥήδίκησα > πόλλ' ῥήδίκησα "am nedreptățit mult", κατὰ νόμον > κάν' νόμον "după lege".

Accentul de encliză se menține: ἔνδοξός γε ὦν > ἔνδοξός γ' ὦν "fiind vestit".

Afereza (ἀφαίρησις "îndepărtare")

Afereza reprezintă căderea vocalei inițiale a celui de al doilea cuvânt (mai ales εἶναι "-a fi"): ποῦ ἔστιν > ποῦ' στιν "unde este", μὴ ἐγώ > μὴ' γώ "eu nu".

Hiatul (hiatus=abis, χασμοδία)

Hiatul este dat de pronunțarea în silabe diferite a două vocale ajunse în contact: ἄατος "de neatins" (în patru silabe). Uneori este mascat prin interpunerea unor consoane mobile: ἔστιν ἄνθρωπος "este om".

Crasa (κρᾶσις = încrucișare, amestecare)

Crasa denumește fuziunea într-o vocală lungă a două sunete aflate în hiat. Se marchează prin coronidă, κορωνίς (' - același semn ca spiritul lin), fiind frecvent la finala vocalică a articolului, la prepoziția πρό, conjuncția καί, forme ale pronumelui relativ sau interjecția ὦ. Se pierde vocala finală: τοῦ ἀνδρός > τάνδρός "a bărbatului", μέντοι ἄν > μέντᾱν, καὶ εἰ > κεῖ "și dacă". Dacă vocala lungă e urmată de un ἰῶτα (ι), acesta se subscrive: ἐγὼ οἶδα > ἐγῶδα "eu știu". Spiritul aspru se menține, înlocuind coronida: ὁ ἀνὴρ > ἀνήρ "bărbatul". Dacă al doilea cuvânt începe cu o aspirată, aspirația trece la primul cuvânt: καὶ οἱ > χοῖ, καὶ αἱ > χαῖ.

Accentul, în cazul crasei, se păstrează dacă a aparținut celui de al doilea termen, altfel el dispare: καὶ ἄν > κάν, καὶ ἐν > κάν, rezultanta rămânând atonă (fără accent).

Sinizeza (συνίησις "alăturare")

Sinizeza sau **sinereza** (συνέρεσις) reprezintă pronunțarea într-o singură silabă, fără marcare grafică, a două vocale, fără a forma diftong (este frecventă în scandare): δι-δο-ι-μεν > δι-**δοῖ**-μεν "am da", βα-σι-λε-ι > βα-σι-**λεῖ** "regelui".

Diereza (διαίρεσις "separare")

Diereza, opusă sinerezei, marchează pronunția în hiat a două vocale susceptibile a forma un diftong: πρᾱ- ὤνω "îmblânzesc", ἄ- ὕλος "imaterial". Se poate semnala grafic prin **tremă** (¨), adică două puncte deasupra vocalei.

Metateza cantității (μετάθεσις "schimbare")

Metateza cantității este schimbarea cantității între două vocale alăturate, ca reacție la hiat (în dialectul atic). Grupurile ηο, ηα (cu α scurt) devin εω, εα (cu α lung): βασιλῆος > βασιλέως, βασιληας > βασιλέας "rege".

Metateza în prezența lui j

-ανj-/-ονj- devin -αιν-/-οιν- : φανjω > φαίνω "arăt", μορjα > μοίρα "destin".

Închiderea la -η a lui -α lung

Închiderea la -η a lui -α lung (α impur, neprecedat de ε, ι, ρ) are loc în dialectul ionic-attic: θάλασσα - θαλάσσης "marea", τύχη (față de doricul τύχα) "soarta".

Lungirea compensatorie

Lungirea compensatorie a unei vocale în cazul căderii unei consoane sau a unui grup de consoane ce îi urmează (ς, j cu sau fără λ, μ, ν, ρ, ντ sau F):

- α > α lung sau η	*παντς, *ἔφανσα	> πᾶς, ἔφηνα	"tot; am arătat"
- ε > ει	*ἔνεμσα	> ἔνειμα	"am împărțit"
- ο > ου	*λεγοντjα	> λέγουσα	"cea care vorbește"

Observație: ι și υ nu marchează grafic fenomenul, deși el are loc: *ἐκρινσα > ἔκρινα "am judecat", *ἐπλυνσα > ἔπλυνα "am splălat". Lungirea are loc mai ales în dialectul ionic: *ξενφος > ξεινος față de atticul ξένος "străin".

Lungirea unei vocale

Lungirea unei vocale într-o secvență de trei scurte evită aglomerarea unui număr prea mare de vocale scurte: σοφός "înțelept" devine comparat σοφώτερος "mai înțelept", respectiv σοφώτατος "cel mai înțelept".

Scurtarea vocalelor lungi (legea lui Osthoff)

Scurtarea vocalei lungi are loc:

- înaintea altei vocale, în mod obligatoriu înainte de ι, ο, υ: *βασιληjς > βασιλέυς "rege", *νηυρον > νεῦρον "nerv" etc.;
- înaintea de grupul sonantă+occlusivă (ντ): *λυθηντων > λυθέντων, βῆναι > βάντων (imperativul pers. a III-a pl. "fie dezlegați!; meargă!").

Va mai urma și partea a II-a a fenomenelor fonetice în curând. Nu vă speriați, însă, acestea le puteți citi doar pentru a înțelege cum a evoluat limba, dar nu trebuie învățate, nefiind esențiale pentru înțelegerea limbii.

Lecția 6. Partea II. Fenomene fonetice II

Contragerea (contractio) este un fenomen generalizat în dialectul atic, constând în contopirea a două vocale ajunse în contact, în cadrul aceluiași cuvânt. Rezultanta, o vocală lungă, are timbrul determinat de componentele contragerii:

a) vocalele de același timbru contrag în lunga corespunzătoare:

$\alpha + \alpha > \alpha$ lung	$\mu\acute{\nu}\alpha\alpha > \mu\nu\tilde{\alpha}$	$\epsilon + \epsilon > \epsilon\iota$	$\pi\omicron\acute{\iota}\epsilon\epsilon\tau\epsilon > \pi\omicron\iota\epsilon\tilde{\iota}\tau\epsilon$
$\epsilon + \eta > \eta$	$\phi\iota\lambda\acute{\epsilon}\eta\tau\epsilon > \phi\iota\lambda\tilde{\eta}\tau\epsilon$	$\omicron + \omicron > \omicron\upsilon$	$\delta\eta\lambda\acute{o}\omicron\mu\epsilon\nu > \delta\eta\lambda\omicron\tilde{\upsilon}\mu\epsilon\nu$
$\omicron + \omega > \omega$	$\delta\eta\lambda\acute{o}\omega > \delta\eta\lambda\tilde{\omega}$	$\iota + \iota > \iota$ lung	$\chi\acute{\iota}\omicron\varsigma > \chi\tilde{\iota}\omicron\varsigma$

Observație: În cazul contragerilor, η redă un **e** lung deschis, iar $\epsilon\iota$ un **e** lung închis.

b) contragerile cu α :

$\alpha + \epsilon > \tilde{\alpha}$	$\tau\acute{\iota}\mu\alpha\epsilon > \tau\acute{\iota}\mu\alpha$
$\alpha + \eta > \tilde{\alpha}$	$\tau\iota\mu\acute{\alpha}\eta\tau\epsilon > \tau\iota\mu\tilde{\alpha}\tau\epsilon$
$\alpha + \omicron > \omega$	$\acute{\epsilon}\tau\acute{\iota}\mu\alpha\omicron\nu > \acute{\epsilon}\tau\acute{\iota}\mu\omega\nu$

Orice vocală urmată de ω dispare: $\tau\iota\mu\acute{\alpha}\omega > \tau\iota\mu\tilde{\omega}$, $\phi\iota\lambda\acute{\epsilon}\omega > \phi\iota\lambda\tilde{\omega}$, $\delta\omicron\upsilon\lambda\acute{o}\omega > \delta\omicron\upsilon\lambda\tilde{\omega}$ etc.

c) contragerile cu $\omicron$:

$\omicron + \alpha > \omega$ ($\omicron + \alpha\varsigma > \omicron\upsilon\varsigma$)	$\alpha\acute{\iota}\delta\omicron\alpha > \alpha\acute{\iota}\delta\tilde{\omega}$ $\mu\acute{\epsilon}\acute{\iota}\zeta\omicron\alpha\varsigma > \mu\acute{\epsilon}\acute{\iota}\zeta\tilde{\omicron}\varsigma$
$\omicron + \epsilon > \omicron\upsilon$	$\delta\omicron\acute{\upsilon}\lambda\omicron\epsilon > \delta\omicron\acute{\upsilon}\lambda\tilde{\omicron}\upsilon$
$\omicron + \eta > \eta$	$\acute{\alpha}\pi\lambda\acute{o}\eta > \acute{\alpha}\pi\lambda\tilde{\eta}$

d) contragerile cu ϵ :

$\epsilon + \alpha > \eta$	$\gamma\epsilon\nu\epsilon\alpha > \gamma\acute{\epsilon}\nu\eta$
$\epsilon + \omicron > \omicron\upsilon$	$\epsilon\phi\acute{\iota}\lambda\epsilon\omicron\nu > \epsilon\phi\acute{\iota}\lambda\tilde{\omicron}\upsilon\nu$

e) întâlnirea vocalelor cu diftongi:

$\alpha + \epsilon\iota > \alpha$	$\tau\iota\mu\acute{\alpha}\epsilon\iota > \tau\iota\mu\tilde{\alpha}$	$\alpha + \eta > \alpha$	$\tau\iota\mu\acute{\alpha}\eta > \tau\iota\mu\tilde{\alpha}$
$\alpha + \omicron\iota > \omega$	$\tau\iota\mu\alpha\acute{o}\acute{\iota}\eta > \tau\iota\mu\acute{\omega}\eta$	$\alpha + \omicron\upsilon > \omega$	$\tau\iota\mu\acute{\alpha}\omicron\upsilon\varsigma\iota > \tau\iota\mu\tilde{\omega}\varsigma\iota$
$\epsilon + \alpha\iota > \alpha\iota$	$\acute{\epsilon}\rho\mu\acute{\epsilon}\alpha\iota > \acute{\epsilon}\rho\mu\tilde{\alpha}\tilde{\iota}$	$\epsilon + \alpha\iota > \eta$	$\lambda\acute{\upsilon}\epsilon\varsigma\alpha\iota > \lambda\acute{\upsilon}\eta$
$\epsilon + \epsilon\iota > \epsilon\iota$	$\pi\omicron\iota\acute{\epsilon}\epsilon\iota > \pi\omicron\iota\epsilon\tilde{\iota}$	$\epsilon + \eta > \eta$	$\pi\omicron\iota\acute{\epsilon}\eta > \pi\omicron\iota\tilde{\eta}$
$\epsilon + \omicron\iota > \omicron\iota$	$\pi\omicron\iota\epsilon\acute{o}\acute{\iota}\eta > \pi\omicron\iota\omicron\acute{\iota}\eta$	$\epsilon + \omicron\upsilon > \omicron\upsilon$	$\pi\omicron\iota\acute{\epsilon}\omicron\upsilon > \pi\omicron\iota\omicron\tilde{\upsilon}$
$\omicron + \epsilon\iota + \omicron\iota$	$\delta\omicron\upsilon\lambda\acute{o}\epsilon\iota > \delta\omicron\upsilon\lambda\omicron\tilde{\iota}$	$\omicron + \eta > \omicron\iota$	$\delta\omicron\upsilon\lambda\acute{o}\eta > \delta\omicron\upsilon\lambda\omicron\tilde{\iota}$
$\omicron + \omicron\iota > \omicron\iota$	$\nu\acute{o}\omicron\iota > \nu\omicron\tilde{\iota}$	$\omicron + \omicron\upsilon > \omicron\upsilon$	$\nu\acute{o}\omicron\upsilon\varsigma > \nu\omicron\tilde{\upsilon}\varsigma$

Accentul în urma contragerii este:

- 1) **circumflex**, dacă înainte de contragere era accentuat primul termen: $\acute{\alpha} + \alpha > \tilde{\alpha}$;
- 2) **ascuțit**, dacă accentul a fost pe al doilea termen: $\alpha + \acute{\alpha} > \acute{\alpha}$;
- 3) **lipsă**, dacă nici unul din termenii intrați în contragere nu a purtat accent: $\alpha + \alpha > \alpha$.

Observație: la punctul 2 intervine legea penultimei lungi (σωτήρα), ex. ἑσταότες > ἑστῶτες.

Apofonia (alternanța vocalică) este variația timbrului sau cantității vocalei în silabe derivate din același radical. Ea caracterizează în special radicalul și sufixul, dar apare și în cazul vocalei tematice, având rol lexical sau morfologic. Diferitele aspecte ale unei alternanțe se numesc grade apofonice:

- **alternanța calitativă are trei grade:**

- voc. -ε-	grad normal	ἐ-γενόμην	"deveni" (aorist)
- -ο-	grad flexionar (plin)	γέ-γοντα	"am devenit" (perfect)
- nimic	grad zero (reduc)	γί-γν-ομαι	"devin" (prezent)

- **alternanța cantitativă** are două grade apofonice (lung și scurt): ἔδωκα / ἔδομεν (am dat), ῥήτωρ / ῥήτορος (orator).

În domeniul consonantic, avem următoarele fenomene fonetice:

Asimilarea (assimilatio) a două foneme alăturate sau apropiate ce tind să devină identice sau să preia una de la cealaltă unele caracteristici. Ea poate fi parțială, numită acomodare: ἀπὸ ἵππων > ἀφίππων "de la cai", κεκομιδμαι > κεκόμισμαι "am luat"; sau totală, regresivă: ἐνκαίω > ἐγκαίω "aprind", ἐντείπω > ἐλλείπω "las"; progresivă: ὀλνυμι > ὄλλυμι "distrug", sau reciprocă, în contact ori la distanță.

Disimilarea (dissimilis) constă în tendința contrară, spre diferențiere a două foneme identice sau cu caracteristici comune, aflate în contact. Se manifestă mai des regresiv (Grassman): θύω > τέθυκα "am jertfit", θάπτω "îngrop", dar τάφος "mormânt", θρίξ "păr", dar τριχός la genitiv. Din două dentale ajunse în contact, prima devine -ς-: ψευδτης > ψευστής "mincinos".

Epenteza (insertio, ἐπένθεσις "introducere") presupune, la întâlnirea dintre o nazală (μ,ν) și o lichidă (λ,ρ), apariția unei labiale sau dentale sonore pentru ușurarea pronunției: ἀνὴρ "bărbat", genitiv ἀνρὸς > ἀνδρὸς.

Metateza (μετάθεσις "schimb") este un fenomen ce presupune interschimbarea a două foneme alăturate sau apropiate: τιτκω > τίκτω "zămislesc".

Acestea sunt principalele fenomene fonetice care au loc în limba greacă veche. Urmează o lecție recapitulativă și apoi încheiem capitolele de grafie și fonetică, pentru a ne concentra la morfologie. Spor la învățat!